

Arheološka istraživanja crkve Sv. Martina u Prozorju 2017. godine

---

Belaj, Juraj; Stingl, Sebastijan

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2018, XIV, 110 - 114**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:291:321977>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported](#)/[Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales

Instituti

Archaeologici

XIV - 2018

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Marko Dizdar

Izvršna urednica/Desk editor

Katarina Botić

Tehnička urednica/Technical editor

Katarina Botić

Uredništvo/Editorial board

Katarina Botić, Ana Konestra, Andreja Kudelić, Asja Tonc, Marina Ugarković

Izdavački savjet/Editorial committee

Vlasta Begović, Marko Dizdar, Dunja Glogović, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Branka Migotti, Kornelija Minchreiter, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Željko Tomičić, Ante Uglešić

Lektura/Language editor

Renata Draženović (hrvatski jezik/Croatian)

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2018.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services - Emerging Sources Citation Index

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 9 **Siniša Krznar
Andrea Rimpf**
Rezultati istraživanja lokaliteta Ilok – Krstbajer
- 13 **Anita Rapan-Papeša
Andrea Rimpf
Marko Dizdar**
Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarskog groblja Šarengrad – Klopare 2017. godine
- 20 **Marko Dizdar**
Rezultati istraživanja nalazišta Sotin – Zmajevac u Hrvatskome Podunavlju
- 28 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Gorana Kušić**
Sotin – Srednje polje – Istraživanje višeslojnoga nalazišta u Podunavlju 2017.
- 34 **Tomislav Hršak
Tino Leleković
Marko Dizdar**
Preliminarni rezultati arheološkoga istraživanja u Batini 2017. godine
- 40 **Katarina Botić
Kornelija Minichreiter**
Slavonski Brod – Galovo, arheološka istraživanja 2017.
- 46 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Marija Mihaljević**
Dolina – Glavičice – Istraživanje groblja pod tumulima s kraja kasnoga brončanog doba
- 51 **Saša Kovačević**
Arheološka istraživanja lokaliteta Nova Bukovica – Sjenjak tijekom 2017.
- 54 **Juraj Belaj**
Prva arheološka istraživanja lokaliteta Stari grad u Pakracu godine 2017.

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 9 **Siniša Krznar
Andrea Rimpf**
Research results from Ilok – Krstbajer site
- 13 **Anita Rapan-Papeša
Andrea Rimpf
Marko Dizdar**
Results of the rescue excavation on the Late Avar cemetery on the site Šarengrad – Klopare in 2017
- 20 **Marko Dizdar**
Research results of the Sotin – Zmajevac Site in the Croatian Danube Region
- 28 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Gorana Kušić**
Sotin – Srednje polje – Research of multilayer site in the Danube Region in 2017
- 34 **Tomislav Hršak
Tino Leleković
Marko Dizdar**
Preliminary results of archaeological research in Batina in 2017
- 40 **Katarina Botić
Kornelija Minichreiter**
Slavonski Brod – Galovo, archaeological research in 2017
- 46 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Marija Mihaljević**
Dolina – Glavičice – Research of the tumulus cemetery from the end of the Late Bronze Age
- 51 **Saša Kovačević**
Archaeological research of Nova Bukovica – Sjenjak site during 2017
- 54 **Juraj Belaj**
First archaeological excavations of the Stari Grad site in Pakrac in 2017

61 Marko Dizdar Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2017. godini	61 Marko Dizdar <i>Research results of the La Tène culture cemetery at Zvonimirovo – Veliko polje in 2017</i>
65 Tajana Sekelj Ivančan Nastavak istraživanja talioničke radionice i naselja na lokalitetu Hlebine – Velike Hlebine	65 Tajana Sekelj Ivančan <i>Continuation of excavation at the smelting workshop and settlement at the site of Hlebine – Velike Hlebine</i>
72 Saša Kovačević Arheološko istraživanje prapovijesnog lokaliteta Jalžabet – Bistričak u 2017. godini i Kamp Hrvatska projekta „Iron-Age-Danube“ INTERREG DTP	72 Saša Kovačević <i>Archaeological research of prehistoric Jalžabet – Bistričak site in 2017 and Camp Croatia of the project “Iron-Age-Danube” INTERREG DTP</i>
76 Saša Kovačević Arheološka istraživanja prapovijesnog lokaliteta Jalžabet – Carev jarek, sezona 2017.	76 Saša Kovačević <i>Archaeological research of prehistoric site Jalžabet – Carev jarek, season 2017</i>
80 Branko Mušič Tatjana Tkalčec Barbara Horn Igor Medarić Petra Basar Geofizička istraživanja na arheološkome nalazištu Osijek Vojakovački – Mihalj u 2017. godini	80 Branko Mušič Tatjana Tkalčec Barbara Horn Igor Medarić Petra Basar <i>Geophysical research at Osijek Vojakovački – Mihalj site in 2017</i>
88 Tatjana Tkalčec Nastavak arheološko-konzervatorskih radova na kuli burga Vrbovca u Klenovcu Humskom 2017. godine	88 Tatjana Tkalčec <i>Continuation of archaeological and conservation works on the keep of the Vrbovec Castle in Klenovec Humski in 2017</i>
92 Tatjana Tkalčec Sondažna arheološka istraživanja oko Kule Zrinski i Dvora Patačić u središnjem gradskom parku u Vrbovcu 2017. godine	92 Tatjana Tkalčec <i>Probe archaeological excavations around the Zrinski Tower and Patačić Palace in the central town park in Vrbovec in 2017</i>
110 Juraj Belaj Sebastijan Stingl Arheološka istraživanja crkve Sv. Martina u Prozorju 2017. godine	110 Juraj Belaj Sebastijan Stingl <i>Archaeological research of the St. Martin's Church in Prozorje in 2017</i>
115 Ana Konestra Enrico Cirelli Bartul Šiljeg Gaetano Benčić Istraživanje bedema, crkvenoga sklopa i kasnoantičkih pregradnji na lokalitetu Stancija Blek (Tar) u 2017. godini	115 Ana Konestra Enrico Cirelli Bartul Šiljeg Gaetano Benčić <i>Research of the fortifications, church complex and Late Antique re-adaptations on the Stancija Blek (Tar) site in 2017</i>

121 Ana Konestra
Fabian Welc
Anita Dugonjić
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić
Kamil Rabięga

Terenski pregledi, geofizička i sondažna istraživanja projekta „Arheološka topografija otoka Raba“ u 2017. godini

121 Ana Konestra
Fabian Welc
Anita Dugonjić
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić
Kamil Rabięga

Field reconnaissance, geophysical survey and trial excavations within the project “Archaeological topography of the island of Rab” in 2017

127 Kristina Jelinčić Vučković
Emmanuel Botte

Arheološko istraživanje na lokalitetu Novo Selo Bunje na otoku Braču, 2017. godine

127 Kristina Jelinčić Vučković
Emmanuel Botte

Archaeological excavation on the Novo Selo Bunje site on the island of Brač, 2017

136 Marina Ugarković
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić

Arheološka istraživanja rimske vile u uvali Soline na otoku Sveti Klement (Pakleni otoci, Hvar), lipanj 2017. godine

136 Marina Ugarković
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić

Archaeological research of a Roman villa in Soline Bay on the island of St. Clement (Pakleni Islands, Hvar) in June 2017

Terenski pregledi

142 Ivan Valent
Siniša Krznar
Tatjana Tkalčec
Tajana Sekelj Ivančan

Terenski pregled koprivničke i đurđevačke Podravine

142 Ivan Valent
Siniša Krznar
Tatjana Tkalčec
Tajana Sekelj Ivančan

Field survey of the Koprivnica and Đurđevac part of the River Drava Basin

148 Ana Konestra
Vedrana Glavaš
Asja Tonc
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić

Kulturni krajolik Velebita – Terenski pregledi na području Podvelebitskoga primorja u 2017. godini

148 Ana Konestra
Vedrana Glavaš
Asja Tonc
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić

Cultural landscape of the Velebit – Field surveys of the Sub-Velebit coast in 2017

Eksperimentalna arheologija

154 Tajana Sekelj Ivančan

Eksperimentalno taljenje željezne rude i razgradnja korištene talioničke peći

Experimental Archaeology

154 Tajana Sekelj Ivančan

Experimental smelting of iron ore and dismantling of the utilized smelting furnace

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

162-173

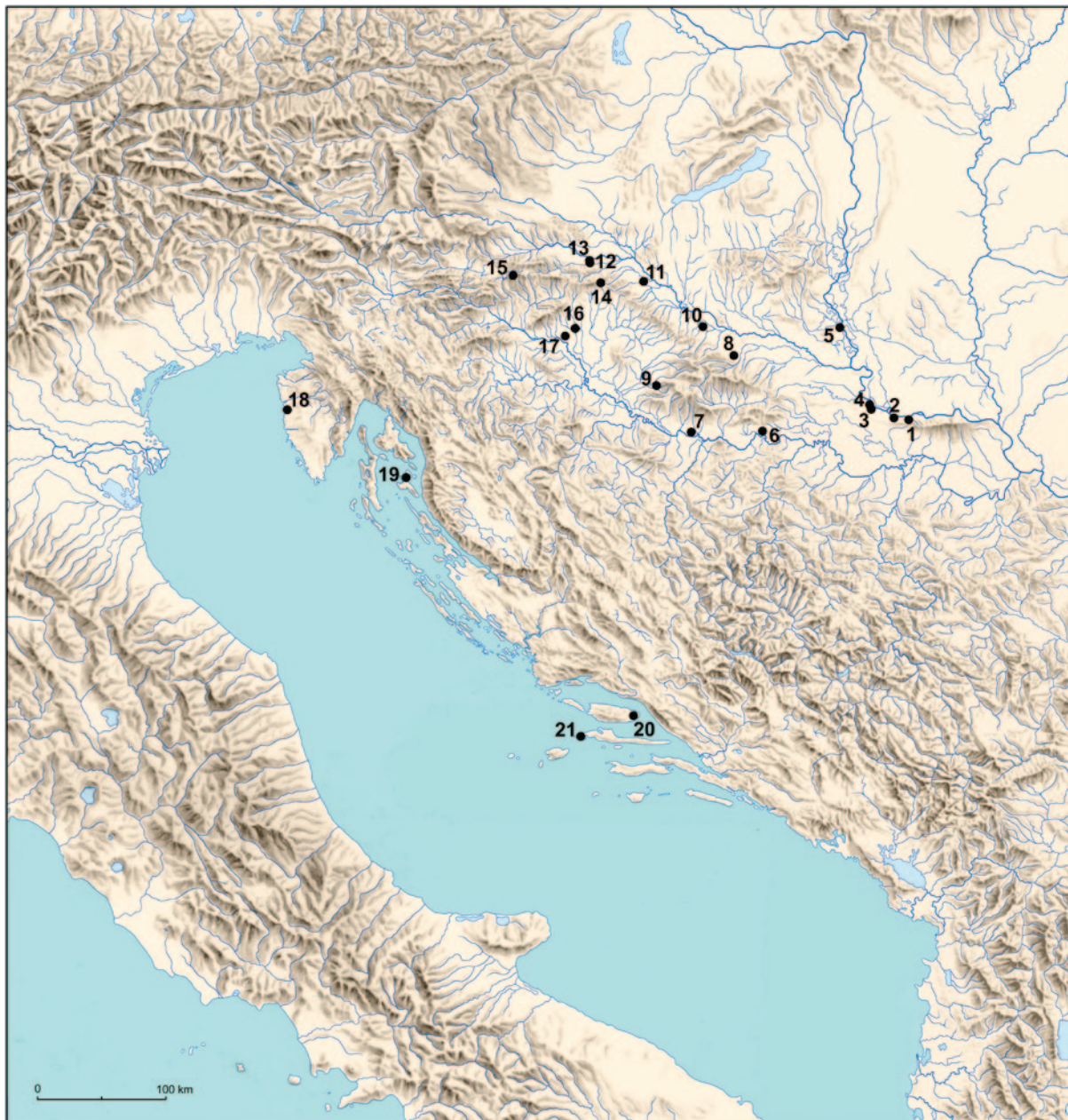
Additional scientific activity of the Institute

162-173

Arheološka istraživanja

Archaeological Excavations

1. Ilok – Krstbajer
2. Šaregrad – Klopare
3. Sotin – Zmajevac
4. Sotin – Srednje polje
5. Batina – Sredno
6. Slavonski Brod – Galovo
7. Dolina – Glavičice
8. Nova Bukovica – Sjenjak
9. Pakrac – Stari grad
10. Zvonimirovo – Veliko polje
11. Hlebine – Velike Hlebine
12. Jalžabet – Bistričak
13. Jalžabet – Carev jarek
14. Osijek Vojakovački – Mihalj
15. Klenovec Humski – Plemićki grad Vrbovec
16. Vrbovec – središnji gradski park (Dvor Patačić i Kula Zrinski)
17. Prozorje – crkva sv. Martina
18. Tar – Stancija Blek
19. Rab – Lopar
20. Brač – Novo selo Bunje
21. Sveti Klement – Soline

Arheološka istraživanja crkve Sv. Martina u Prozorju 2017. godine

Archaeological research of the St. Martin's Church in Prozorje in 2017

Juraj Belaj
Sebastijan Stingl

Primljeno/Received: 10. 04. 2018.
Prihvaćeno/Accepted: 20. 04. 2018.

Tijekom rujna i listopada 2017. godine nastavljena su – nakon osmogodišnje pauze – arheološka istraživanja crkve Sv. Martina na lokalitetu Prozorje (Martin-Breg) u Dugom Selu. Istraživana je jedna sonda (sonda VI) koja se prostirala cijelom površinom broda crkve. Ispod humusnog sloja nastaloga nakon napuštanja crkve, otkrivena su pojedina popločenja ali i druge strukture poput grobnica, kripte, baza stupova koji su držali kor i slično. Istraženo je 19 grobova, u većini grobova pronađeni su „posebni nalazi“, a u čak 47% njih pronađeni su nabožni predmeti. Uglavnom se radi o medaljicama, križevima, cijelim krunicama ili pojedinim njihovim zrnima. Još više posebnih nalaza prikupljeno je u izmiješanom sloju, tu su uz navedene kategorije nalaženi i brojni novci, gumbi, ulomci keramike i stakla, a osobito se ističe nalaz brončanog brevara. Razlog tako velikom broju moglo bi biti često prekopavanje i ponovno ukapanje unutar broda crkve, pri čemu su mnogi grobovi bili uništeni, a slično nam govori i velika količina ljudskih kostiju pronađena u izmiješanom sloju.

Ključne riječi: crkva sv. Martina, sakralna arhitektura, Prozorje, Martin-Breg, novi vijek, grobovi
Keywords: Church of St. Martin, sacral architecture, Pozorje, Martin-Breg, Modern Ages, burials

U razdoblju od 25. rujna do 23. listopada 2017. godine, provedena su arheološka istraživanja crkve sv. Martina na lokalitetu Prozorje (Martin-Breg) u Dugom Selu.¹ Istraživanja su vođena stratigrafskom metodom, a pojedine situacije kao i mjesta pronalaska posebnih nalaza snimana su totalnom stanicom. Istraživanja su nastavljena nakon osam godina pauze (Belaj 2007; Belaj, Sirovica 2009). Otvorena je jedna sonda (sonda VI) koja se prostirala cijelom površinom broda crkve pa je tako obuhvatila i sonde V i VII iz ranijih arheoloških kampanja.

Istraživanja su započela uklanjanjem površinskog, humusnog sloja (SJ 1400), koji je nastao nakon napuštanja objekta. Ubrzo su otkriveni dijelovi posljednjeg popločenja crkve (SJ 1402), koje se sastojalo od većih kamenih blokova bijele i sivkaste boje. Sačuvalo se neposredno pred ulazom u svetište, u istočnom dijelu broda crkve. Takvi kameni blokovi, odnosno njihovi fragmenti pronađeni su pojedinačno i u drugim dijelovima broda, a ponajviše kao dio urušenja unutar grobnice (kripte) SJ 1421, koja se prostirala središtem broda crkve u njenom zapadnom dijelu. Pred svetištem je odmah ispod navedenoga pronađeno i starije popločenje od opeke (SJ 1404),

koje se pronalazi i u blizini južnog (SJ 1409) te sjevernog (SJ 1408) zida crkve, a moguće i u sjeverozapadnom dijelu broda (SJ 1411). Pred svetištem se nalazila kamena struktura SJ 1456 koju ispunjava sloj (SJ 1407) izrazito glinaste svjetlosmeđe zemlje, koji izgleda kao malo puta prekopana zdravica. Odlučeno je da se istraživanje tog sloja – koji se nalazio ispod navedenih popločenja i njihovih podloga, a unutar kojeg se očekuje pronalazak grobova – ostavi za sljedeću godinu. Taj sloj presječen je ukopom grobne konstrukcije SJ 1429 izrađene od opeke vezane žbukom, čiji se niski bačvasti svod vremenom urušio. Unutar te grobne konstrukcije, koja je očito bila prekopavana više puta, dokumentirano je nekoliko različitih slojeva. U gotovo svim slojevima unutar grobne konstrukcije, osim arheološkog materijala, pronađeno je i mnogo recentnog (npr. meci) što upućuje na prekopavanje u 20. stoljeću. Na dnu grobne konstrukcije pronađen je slabo očuvan kostur te ostaci drvenog lijesa. Uz kostur je pronađen gumb, hodočasnička medaljica i veći ukopni križ (PN 469, PN 622). Najzanimljiviji nalaz svakako je ukopni križ izrađen kombinacijom drva i bronce. Antena i patibulum križa su drveni, dok su rubni dijelovi, korpus i čitak titulus brončani. Zanimljivo je da je gornji dio patibuluma s titulusom pronađen u jednom od slojeva (SJ 1440) koji su zapunjavali grobnu konstrukciju, dok je ostatak križa pronađen *in situ* uz kostur, što nam dodatno potvrđuje tezu o naknadnom prekopavanju grobne konstrukcije SJ 1429. Dno konstrukcije je prekriveno žbu-

¹ Arheološka istraživanja vodio je dr. sc. Juraj Belaj, viši znanstveni suradnik Instituta za arheologiju, a zamjenik voditelja bio je dipl. arheolog Sebastijan Stingl. U istraživanjima je sudjelovao i dipl. arheolog Blaž Glavinić te studenti arheologije Marko Babeli, Jelena Maslač, Marko Skuliber, Luka Štefan i Ivan Vidović. Uz njih su bila angažirana i dva fizička radnika, koje je osigurala Župa sv. Martina.

Sl. 1 Pogled na brod crkve tijekom istraživanja (snimio: S. Stingl)

Fig. 1 The view of the church aisle during the excavations (photo: S. Stingl)

kom, a njeno razgrađivanje je, kao i istraživanje okolnog sloja SJ 1407, ostavljeno za sljedeću godinu.

U zapadnom dijelu broda crkve pronađen je veliki kamen nepravilnog oblika bijelo-sivkaste boje, kojeg je okruživao vijenac od kamenja. Da nije riječ ni o grobnom pokrovu, a niti o dijelu urušenja crkvenoga zida ustanovljeno je nakon što je uklonjen dizalicom, jer je ispod njega pronađena baza za stup (SJ 1439) od većeg nepravilnog kamenja bijelo-sivkaste boje i opeka međusobno vezanih žbukom. Zaključeno je da je kamen vjerojatno bio najgornji dio baze za stup – nosač kora, koja je presjeklala dva groba od kojih su ostale sačuvane samo lubanje, nekoliko kralježaka i dijelovi udova.

Grobna konstrukcija SJ 1421 ukopana je u sloj smeđe zemlje (SJ 1420), koji se prostire većim dijelom sonde i unutar kojeg se pronalaze prvi grobovi. Odmah nakon dokumentiranja i vađenja kamenih ploča dizalicom, prionulo se istraživanju grobne konstrukcije. Kao i grobna konstrukcija SJ 1429 i ova je bila izgrađena od opeke vezane žbukom, ali je bila mnogo veća, što može upućivati na to da je riječ o kripti. Također je bila bačvasto presvođena, no svod je najvećim dijelom bio urušen. Očito je i ova grobna konstrukcija bila prekopavana u 20. stoljeću jer je pronađeno mnogo recentnog otpadnog materijala. Istražena je do dubine od otprilike 1,5 m, no odlučeno je da se, zbog sigurnosti, daljnje istraživanje grobne konstrukcije ostavi za nadolazeće kampanje, nakon što se spusti okolna razina zemlje. Na dosegnutoj dubini, zbog veće koncentracije kostiju, mogli bi se očekivati grobovi. Ulaz u kriptu nalazio se na njenom istočnom dijelu, na što upućuju stubi izrađene također od opeke, koja je

Sl. 2 Pogled s juga/jugozapada na kriptu urušenog bačvastog svoda (SJ 1421) (snimio: S. Stingl)

Fig. 2 The view from the south/southwest to the crypt with a collapsed barrel vault (SU 1421) (photo: S. Stingl)

na nekim dijelovima prekrivena žbukom. Sjeverozapadni rub kripe oslanja se na veliku kockastu konstrukciju (SJ 1499), drugu, sjevernu bazu za stup – nosač kora. Na nekim dijelovima uz grobnu konstrukciju SJ 1421 nalazi se žuta glinasta zemlja sa sivim mrljama (SJ 1486). Vrlo vjerojatno je riječ o zdravici izbačenoj prilikom ukopavanja grobne konstrukcije.

Uz sjeverni zid crkve pronađeno je nekoliko struktura (SJ 1441, SJ 1442, SJ 1446) od većeg nepravilnog kamenja, međusobno povezanog žbukom. Moguće je da su strukture u međusobnoj vezi (možda kao ostatak stubišta?). Oko njih nalazi se sloj šute (SJ 1444) s većim primjesama opeke, kamenja i kamenih ploča, a ispod njega je sloj žute žbuke (SJ 1461). U sjeverozapadnom kutu broda nalazi se miješani sloj SJ 1412, donekle sličan prevladavajućem sloju u sondi (SJ 1420), kojeg omeđuju dvije konstrukcije od opeke, SJ 1454 i SJ 1455, od kojih se potonja nalazi neposredno uz sjeverni zid crkve. Opeke su povezane žbukom. Konstrukcija SJ 1454 je u obliku stiliziranoga broja četiri, a sjela je na moguće popločenje od opeke koje je bilo stepeničasto posloženo u pet razina. Najniža razina je na istočnom dijelu (na nekim mjestima žbuka prekriva opeku), a najviša na južnom. Zanimljivo je da je popločenje vidljivo sa svih strana konstrukcije SJ 1454. Ispod sloja SJ 1412 nalazi se čvrsta konstrukcija (moguće baza – SJ 1484) od većeg nepravilnog kamenja bijelo-sivkaste boje, dijelova opeka i čvrste žute žbuke. Pruža se uz konstrukciju SJ 1455. Još valja istaknuti moguće popločenje od opeke (SJ 1448), koje je isprva djelovalo poput još jedne grobne konstrukcije. Istraživanje tog popločenja/konstrukcije ostavljeno je za sljedeću kampanju.

Uz sjeverni zid crkve pronađeni su kosturni ostaci, koji, iako su definirani kao grob 239, najvjerojatnije ne

Sl. 3 Veća kamena struktura SJ 1456 te u nju djelom ukopana grobna konstrukcija SJ 1429 izrađena od opeke (istočni dio broda) (snimio: S. Stingl)

Fig. 3 Larger stone structure SU 1456 and a partly buried funerary construction SU 1429 built in brick (photo: S. Stingl)

Sl. 4 Grob 250 tijekom istraživanja (snimio: S. Stingl)

Fig. 4 Grave 250 during the excavations (photo: S. Stingl)

čine grob niti kosti pripadaju samo jednom pokojniku. Pretpostavlja se da je riječ o kosturnim ostacima više pokojnika, koji su pri nekom kasnijem ukopu pomaknuti u stranu. Uz kosti je pronađeno nekoliko gumba, par staklenih zrna i jedan privjesak. Slične nabacane kosti pronađene su i u ukopu u blizini južnog zida. S obzirom na to da su u profilima tog ukopa sa sjeverne i s južne strane vidljive kosti ruku, vrlo je lako moguće da se radi o grobovima, koji su ostavljeni za nadolazeću arheološku kampanju.

Ukupno je, računajući pokojnika iz grobne konstrukcije SJ 1429 i kosturne ostatke iz tzv. groba 239, pronađeno 19 grobova, od kojih je samo grob 257 ostao neistražen jer je otkriven posljednjeg dana. Njegova pozicija je propisno označena i dokumentirana totalnom stanicom, a iz grobne cjeline je izvađen samo poseban nalaz – ušice i kukice, kopče za odjeću. Zanimljivo je da su kosti koje su se pronalazile izvan grobnih cjelina u izmiješanom sloju očuvane mnogo bolje od onih unutar grobova. Cjelovit kostur nije pronađen niti u jednom slučaju, a većinom su sačuvane kosti lubanja i udova. Često su u zapunama bili vidljivi obrisi lijesa, a na nivou kostura i ostaci dasaka i čavala. Pokojnik iz groba 250 najvjerojatnije je bio povijen u platno na što upućuje pronalazak igle (PN 662) i nedostatak čavala, iako to ne isključuje ukop u lijesu (uzet je uzorak drva U 1525 pronađen u blizini drvene krunice s medaljicom PN 674). Grob 255 bio je prazan iako su u zapuni bili vidljivi obrisi lijesa. Vjerojatno je riječ o jednom od posljednjih ukopa u crkvi, a s obzirom na to da se radilo o ukopu djeteta, on je, očito, po prestanku korištenja crkve ekshumiran i preseljen na novo groblje. U čak 13 grobova pronađeni su posebni nalazi, što čini gotovo 70% ukupno pronađenih grobova. Ovdje je važno naglasiti da bi postotak, odnosno broj grobova s posebnim nalazima možda mogao biti i veći da neki grobovi nisu bili presječeni kasnijim ukopima i strukturama, da nisu bili ekshumirani i sl. Posebni nalazi su većinom dijelovi odjeće (npr. gumbi, ušice i kukice i sl.) i nabožni predmeti (medaljice, križevi, krunice i sl.), dok iznimku čine dva komada kvarca (PN 661) pronađena između

Sl. 5 PN 622 – Ukopni križ izrađen kombinacijom drva i bronce (snimio: S. Stingl)

Fig. 5 SF 622 – Burial cross made in wood and bronze combination (photo: S. Stingl)

nogu pokojnika u grobu 249.

Nabožni predmeti pronađeni su u devet grobova, što je nešto više od 47% ukupnog broja grobova. Ovdje treba naglasiti da se nabožni predmeti na ranonovovjekovnim grobljima Hrvatske pronalaze u oko 30% grobova, ali postoje iznimke. Primjerice, unutar crkve sv. Marije Magdalene u Čazmi provedena su arheološka istraživanja, a nabožni predmeti su pronađeni u čak 56% grobova (Azinović Bebek 2012: 13). S obzirom na to da se ove godine kopa unutar broda crkve, veliki postotak grobova s nabožnim predmetima ne treba čuditi. U grobnim cjelinama pronađeno je pet medaljica (samostalno ili kao dio krunice), tri križa, podosta zrna te dvije krunice (jedna je drvena, a druga gagatna). Osim već navedenog groba 245, nalazima se isticao i obližnji grob 247. U njemu su pronađene dvije medaljice (PN 650 i 656) te dvije vrste gumba (PN 649 i 655), međusobno povezanih tkaninom, a na nekim mjestima čini se i kožom. Gumbi su, kao i medaljice, bili izrađeni od bronce. Jedna vrsta gumbâ je bila okrugla s ukrasnim motivima na proboj, a druga je izrađena u obliku trokutastih cvjetića.

Osim ostataka keramike, čavala, stakla i bojnih uzoraka, pronađeno je čak 368 posebnih nalaza. Razlog tako velikom broju moglo bi biti često prekopavanje i ponovno ukapanje unutar broda crkve, pri čemu su mnogi

Sl. 6 PN 599 – Brončani brevar (snimio: S. Stingl)

Fig. 6 SF 599 – Bronze breviary (photo: S. Stingl)

grobovi bili uništeni, a slično nam govori i velika količina ljudskih kostiju pronađena u izmiješanom sloju. Pronađeno je više primjeraka novca, a brojnošću se ističu gumbi (većinom olovni) i nabožni predmeti, među kojima su najbrojnija zrna. Poprilično čest nalaz su zrna izrađena od poliranog ugljena, gagata, koja su vjerojatno bila sastavni dijelovi krunica. Gagat je materijal koji su si mogli priuštiti samo bogatiji pripadnici tadašnjeg društva, a oni su većinom bili pokapani unutar crkvene građevine. Najznačajniji nalaz, osim već navedenog ukopnog križa (PN 469 i 622) i gumbâ (PN 649 i 655) iz groba 247, svakako je nalaz brončanog brevara (PN 599 i 600), nažalost pronađen izvan konteksta. Brevar je „kutijica“ izrađena od bilo kojeg materijala, u kojoj su pohranjeni razni zazivi na komadima papira, medaljice, dijelovi kože i slični predmeti. Njegov sadržaj nije bio poznat vlasniku, a osnovna funkcija bila mu je ojačavanje vjere, bez obzira na ono što je pohranjeno unutar njega (Azinović Bebek 2012: 38). Zbog toga su brevari bili lemljeni. Poklopac se odvojio od našeg primjerka, ali je srećom pronađen, dok će se tek tijekom konzervacije ustanoviti je li sadržaj sačuvan i u kojoj mjeri. I prije konzervacije čini se da je identičan primjercima pronađenima u Žumberku, na groblju oko crkve sv. Nikole biskupa (Stingl 2017: 51–57; T. 10: 70), te u Ližnjanu u Istri (Bradara, Krnjak 2016: 408–411).

Po završetku radova, sve su strukture još jednom dokumentirane totalnom stanicom. Lokalitete je potom fotografiran i fotoaparatom sa zvonika i dronom. Neki detalji su dodatno fotografirani. Cijeli brod crkve je prekriven geotekstilom, preko kojeg je nabacana zemlja.

Sl. 7 Pogled na brod crkve na kraju istraživanja (snimio: Studio Time za Institut za arheologiju)

Fig. 7 The view of the church aisle at the end of the excavations (photo: Studio Time for the Institute of Archaeology)

Literatura

- Azinović Bebek, A. 2012, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, PhD Thesis, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Belaj, J. 2007, *Templari i ivanovci na Zemlji Svetoga Martina*, Grad Dugo Selo, Pučko otvoreno učilište, Dugo Selo.
- Belaj, J., Širovica, F. 2009, Arheološka istraživanja crkve Sv. Martina u Prozorju 2008. g., *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. V, 85–89.
- Bradara, T., Krnjak, O. 2016, *Temporis signa: arheološka svjedočanstva istarskog novovjekovlja*, Monografije i katalozi 26, Arheološki muzej Istre, Pula.
- Stingl, S. 2017, *Novovjekovni nabožni predmeti iz grobova oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku*, MA Thesis Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

Summary

During September and October 2017, after an eight-year break, archaeological research of the church of St. Martin at the site Prozorje (Martin-Breg) in Dugo Selo, continued. One probe (Probe 6) was explored, covering the entire surface of the church's aisle. Below the humus layer that accumulated after the church went out of use, some paving and other structures, such as tombs, crypts, columns that held the choir and like, were discovered. Nineteen graves in total were explored and in most of them 'special finds' were discovered. In 47 % of them religious objects were found. They are mostly medallions, crucifixes, rosaries or parts of rosaries. Even more special finds were collected in the mixed layers. Among the abovementioned categories of finds there were also numerous coins, buttons, fragments of pottery and glass and the, especially outstanding, bronze breviary. The reason for such a large number of finds could lay in frequent digging and re-burying within the church's aisle during which many graves were destroyed. A large number of human bones found in the mixed layer support this theory.